

Tiede ei etene vaikenemalla

Tieteen tekemisen edellytys on, että sillä on autonomia vallitseviin poliittisiin näkemyksiin tai voimasuhteisiin nähden. Autonomiaan sisältyy olennaisesti se lähtökoh- ta, että tiedeyhteisö itse (kr. *auto*) valikoi mitkä periaatteet ja säännöt (kr. *nomos*) ohjaavat tieteen tekemistä. Vahvassa mielessä autonomian voi katsoa sisältävän myös tutkittavien aiheiden valikoinnin. Tästä seuraa, että esimerkiksi kulloisenkin hallin- non ideologian tai poliittisen korrektiuden ei pitäisi johtaa joidenkin tutkimusaihei- den hyljeksintään tai suoranaiseen torjumiseen.

Dosentti Katalin Miklossyn johtaman Higher Education Unbounded -projektin lähtökoh- ta oli pohtia, miten riippumaton yliopisto-opetus voi säilyä samalla kun tutkijat törmäävät erilaisiin poliittisiin rajoitteisiin siitä, mitä aiheita on sallittavaa käsitellä ja millä tavoin. Tutkimusryhmä toteutti keväällä 2015 kyselyn, josta nousi vilkas keskustelu Matti Apusen *Helsingin Sanomissa* julkaistun kolumnin ”Yliopis- toissa ei saa haastaa hyvinvointivaltiota” (16.6.2015) myötä. Apusen tulkinnan mukaan ”tärkeät aiheet ja tulkinnat määritellään kabineteissa ja laitosten hierarkia huolehtii lopusta”. Tutkimusryhmä kuitenkin korosti *Helsingin Sanomien* vastineessaan (23.6.2015) ja omilla verkkosivuillaan julkaistussa oikaisussa, että tehdyille yleistyksille löytyi empiirisestä aineistosta vain vähän tukea. Pilottivaiheessa kyselyyn vas- tanneista yli puolet arvioi, että omassa tai oppiaineen opetuksessa ei ole vaikeita tai hankalia aiheita.

Onko Apusen esiin nostama huoli kuitenkin perusteltu yleisellä tasolla? Viime vuosina on pohdittu paljon tieteen ja erityisesti sen rahoituksen poliittisen ohjauk- sen ongelmia, mutta poliittisen korrektiuden puitteissa tai ulkoisen painostuksen alla tapahtuva tieteen mahdollinen itsesensuuri on jäänyt vähemmälle huomiolle.

Tämän kaltaisesta sensuurista on löydettävissä kaksi tuoretta esimerkkiä, jotka molemmat saivat verrattain paljon julkisuutta. *Third World Quarterly* -journaalissa julkaistiin vuonna 2017 professori Bruce Gilley'n näkökulma-artikkeli ”*The Case for Colonialism*”. Artikkelin oli käynyt läpi tavanomaisen vertaisarvioinnin ja hyväksytty julkaistavaksi. Pian ilmestymisen jälkeen lehti päätti kuitenkin vetää artikkelin pois, eikä sen elektronista versiota löydy enää julkaisun verkkosivuilta. Sen tilalla on ”Withdrawal notice”, joka kokonaisuudessaan kuului seuraavasti:

Tämä näkökulma-essse on vedetty pois akateemisen jornaalin päätoimittajan pyynnosta, yhteisymmärryksessä esseiden kirjoittajan kanssa. Lukuisten valitusten seurauksena Taylor & Francis toteutti huolellisen tutkimuksen artikkelin vertais- arviointiprosessista. Vaikka tämä selvästi osoitti, että esse on läpikäynyt lehden julkaisupolitiikan mukaisen molemminpuolisesti anonymin vertaisarvioinnin, lehden päätoimittaja on sittemmin vastaanottanut vakavasti otettavia uhka- uksia henkilöönkävystä väkivallasta. Nämä uhkaukset ovat yhteydessä tämän esse julkaisemiseen. Kustantajana meidän on suhtauduttava tähän vakavasti. Taylor & Francisillä on vahva velvollisuus tukea ja pitää huolta kaikista akatee- misista toimituksistaan, ja tästä syystä vedämme esse julkaisun pois.

Toinen joiltakin osin vastaava tilanne ilmeni sukupuolentutkimukseen erikoistuneessa *Hypatia*-lehdessä. Vuonna 2017 julkaistiin Rebecca Tuvelin niin ikään vertaisarvioinnin läpäissyt artikkeli, jossa kirjoittaja vertasi Rachel Dolezalia (kaukasialainen nainen, joka väitti olevansa afroamerikkalainen) sukupuolienkorjauksen läpikäyneisiin sillä argumentilla, että rotua/etnisyyttä voi vaihtaa siinä missä sukupuoltakin. Tämä aiheutti laajan sosiaalisesta mediasta käynnistyneen kiistan, jossa esitettiin syytöksiä episteemisestä väkivallasta, rasismista ja transfobiasta. Verkossa julkaistussa avoimessa kirjeessä vaadittiin artikkelin poisvetämistä, mihin yksi päätoimittajista vastasi lehden Facebook-sivulla ”päätoimittajien enemmistön” puolesta esitetyllä anteeksipyyntöillä. Muutamassa päivässä vetoamus oli kerännyt 830 allekirjoittanutta. Vastaava päätoimittaja reagoi ilmoittamalla lehden Facebook-sivulla seisovansa artikkelin julkaisemisen takana ja pahoittelemalla, että osa toimituskunnasta oli toiminut itsenäisesti vastoin lehden virallista linjaa. Lehden toimitusneuvosto vahvisti, ettei artikkelia olla poistamassa. Pian tämän jälkeen päätoimittaja erosi tehtävästään. Osa Tuvelin puolustajista katsoi, että tieteellisen yhteisö antautui liian helposti sosiaalisessa mediassa eli muualla kuin tieteen omilla areenoilla ja käytännöllä esitetyn kritiikin edessä. Tuvelin saamaa kritiikkivyöryä verrattiin suoranaiseen noitavainoon.

Suomessa tunnetuin tapaus lienee edesmenneen professori Tatu Vanhasen tutkimuksiin liittynyt kohu. Vanhanen esitti vuonna 2004 *Tieteessä tapahtuu* -lehden artikkelissaan globaalien kehityserojen johtuvan ihmisten erilaisuudesta ja erityisesti populaatioiden älykkyyseroista. Lehden silloinen päätoimittaja Jan Rydman totesi kommentissaan, että kaikki eivät varmaankaan pidä Vanhasen artikkelin julkaisemisesta mutta myös huomautti, että poliittisesti epäkorrekteiksi koetuista tutkimuksista on voitava keskustella, sillä keskustelun salliva kulttuuri on aina vaiettavaa terveempi. Artikkelin ja *Suomen Kuvalehdessä* ilmestyneen haastattelun jälkeen suuri joukko arvostelijoita esitti Vanhasen kirjoittavan huuhaata tieteen nimissä.

Vanhasen artikkelin julkaisemisesta noussut kohu eroaa kuitenkin kahdesta edellisestä siinä suhteessa, että vaikka sanomalehtitasolla virinnyt julkinen keskustelu keskittyi lähinnä tutkimusaiheen ja johtopäätösten kyseenalaisuuteen, tieteellinen kritiikki liittyi tiiviisti tieteellisiin perusteisiin, kuten aineiston validiteettiin, tutkimuksen metodologiaan ja tulosten selektiiviseen tulkintaan nivoutuviin kysymyksiin. Toisin kuin kolonialismia käsittelevän tutkimuksen kohdalla, julkaisu ja sen kontroversiaalisuuden syyt olivat lisäksi avoimesti kaikkien arvioitavana. Myös *Politiikka*-lehti päätyi samanlaiseen ratkaisuun julkaistessaan Vanhasen artikkelin vuonna 2010 jatkona Pertti Tötön edellisenä vuonna ilmestyneelle kritiikille.

Tieteen itsensensuuri voi olla suurempi ongelma kuin mitä ulospäin näkyy, sillä tilastoinnin puutteesta johtuen on mahdotonta arvioida, missä määrin käsikirjoituksia hylätään toimituksen tai refereiden toimesta sillä perusteella, että ne koettaisiin liian provokatiivisiksi tai epäkorrekteiksi. Tämä nivoutuu osittain myös kysymykseen koulukuntaeroista, joita ilmenee eri muodoissa useimmilla tieteenaloilla.

Toukokuussa järjestetyssä Taloustiedosta ja sen etiikasta ja politiikasta -seminaarissa, jossa myös *Politiikka*-lehti oli mukana, *Kansantaloudellisen aikakauskirjan* päätoimittaja Antti Suvanto korosti, että lehti ei hyväksy tai hylkää artikkeleita poliittisiin tai koulukuntiin liittyvillä kriteereillä. Hän toi kuitenkin esiin, että refereeille lähtevien käsikirjoitusten edellytetään hyväksyvän budjettirajoitteen olemassaolo. Ilman oletusta niukkuudesta ja politiikkatoimien kustannusten kattamisesta vain valtion tulojen tai varallisuuden asettamissa raameissa julkaistavaksi tarjotut paperit olisivat ”utopistisia”, eikä niiden argumentaatiota koettaisi lukijakunnan keskuudessa vakuuttavaksi.

Kansantaloudellisen aikakauskirjan linjaus tuntuu siinä suhteessa potentiaalisesti ongelmalliselta, että se ohjaa lehden julkaisuja sisällöllisesti samanmieliseen suuntaan. ”Valtavirtaa” haastavalle argumentaatiolle ei tuolloin välttämättä jää tilaa, vaikka yksi tieteen tehtävistä on tarjota ulkokehältä tulevia tulkintoja ja ratkaisuja havaittuihin ongelmiin tai osoittaa kokonaan uusia ongelmia. Toisaalta linjauksen julkilausuminen on suoruudessaan kunnioittavaa verrattuna siihen, että kyseessä olisi hiljaiseksi käytännöksi jäävä ”alan tapa”. Tämä haastaa myös muut tiedelehdet pohtimaan, onko julkaisuutoiminnan taustalla vaikuttanut vastaavia arvostuksia, joita ei kuitenkaan ole eksplisiittisesti tunnustettu tai tunnustettu.

Kiistat kuuluvat oleellisena osana sekä tieteen tekemiseen että demokratiaan. Tiede etenee vallitsevia oletuksia kyseenalaistamalla, mitä kautta ne saattavat joskus falsifioitua. Oleellista tässä prosessissa on se, että kontroversiaalisiaakin näkemyksiä on pystyttävä esittämään ilman ulkoisen tai sisäisen sensuurin uhkaa. Tiede ei etene vaatimalla julkaistujen artikkelien eliminointia tai toimitusten eroa vaan esittämällä alkuperäisen tutkimuksen väitteisiin kohdistuvia päteviä vasta-argumentteja. Tiede ei myöskään ole demokraattista siinä mielessä, että suurempi ja äänekkäämpi, oma- mielestään hyvää tarkoittava joukko olisi välttämättä oikeassa.

Politiikka-lehden osalta keskustelu tieteen sokeista pisteistä on erityisen ajankoh- taista kuluva juhlavuotena, jolloin jokaisessa numerossa ilmestyy teemaltaan eri tieteenalojen risteykseen sijoittuva symposium. Matti Nelimarkka ja Salla-Maaria Laaksonen huomauttavat tämän lehden laskennallista politiikan tutkimusta käsitte- levän Bitit ja politiikka -symposiumin johdannossaan, että uudet menetelmät ja ai- neistot ovat houkutelleet datatieteilijöitä, tietojenkäsittelytieteilijöitä ja fyysikoita yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen pariin. Poikkitieteellinen tulokulma voi paitsi synnyttää uusia avauksia myös elvyttää tietyn tyyppisiä institutionalisoituja politiikan tutkimuksen muotoja. Nelimarkka ja Laaksonen nostavat jälkimmäisestä esimerkik- si behavioralistisen suuntauksen mahdollisen renessanssin. He huomauttavat, että se saattaa tuntua laskennallisia menetelmiä käyttävistä luontevalta lähestymistavalta, sillä behavioralismia koskeva kritiikki on usein heille pitkälti tuntematonta, kun taas politologiyleisön silmissä tämä voi näyttää naiivilta tai suorastaan oudolta. Tämä pakottaa punnitsemaan edellisessä pääkirjoituksessa esitettyä periaatetta politiikan tutkimuksen kuulumisesta kaikille. Kaikilla on oikeus tehdä politologian alaan ni- voutuvaa tutkimusta, mutta vallitseeko tutkijayhteisössä silti jaettuja, vaikkakin ehkä implisiittisiä käsityksiä mielekkäistä kysymyksenasetteluista ja lähestymistavoista? Yhtälailla ongelmallista on olettaa menetelmien olevan irrallisia tai neutraaleja tut- kimuksenteon välineitä. Metodologiset oletukset ja valinnat ovat erottamatto- masti yhteydessä tieteenfilosofiin ja teoreettisiin valintoihin ja käsitteisiin, mikä olisi myös tärkeää tuoda läpinäkyvästi esiin.

On selvää, että tabut ja erilaiset ulkoiset ja sisäiset sensuurit istuvat huonosti tietee- seen. Tieteellä on omat demarkaatiokriteerinsä tieteen ja ei-tieteen erottamiselle, mutta tutkimusaiheiden valikointiin ne eivät ulotu. Rajoitteet kutistavat tutkijan mielikuvitusta ja luovuutta, jähmettävät julkista tieteellistä keskustelua, aikaansaavat arkoja ”virkamiestoimituksia” tiedejulkaisuihin ja tekevät niissä ilmestyvistä tutki- muksista steriilejä tai suorastaan intohimottomia. Poliitiikan tutkimuksen tabujen ja sokeiden pisteiden paikantaminen ja taklaaminen sopii siten erityisen hyvin *Politiikka*- lehden juhlavuoden yhdeksi teemaksi.